

03. SREDNJEVEŠKA MESTA IN PODEŽELJE

UVOD

- do konca 11. st. FEVDALNI SISTEM prevladujoč družbeni odnos:
 - **zemlja kot najpomembnejši vir** preživljanja postane FEVD
 - **svobodni kmetje** postanejo PODLOŽNIKI – izgubijo svojo zemljo in osebno svobodo
- **Obrt je stranska veja kmetijstva** – sami kmetje si izdelajo orodje in potrebne dodatke
- SAMOZADOSTNO GOSPODARSTVO – pomeni da skrbijo sami zase – posledično je trgovanje majhno – prevladuje BLAGOVNA MENJAVA
- POVEČA se prebivalstvo zaradi:
 - Tehničnega napredkakolonizacije
 - Križarskih vojn
 - Žive trgovine

SREDNJEVEŠKA MESTA

- NASTNEK IN RAZVOJ SREDNJEVEŠKIH MEST:
- **Zaprto naturalno gospodarstvo** začne razpadati
- **Napredek v poljedelstvu** (plug, brana, triletno kolobarjenje, krčenje gozdov, železno orodje, uporaba konja) -> pojavi se VIŠEK PROIZVODNJE -> posledično fevdalci dobijo več davkov -> zato kupujejo LUKSUZNE PREDMETE od **Židov, Arabcev in Italijanov**
- Kmetje izdelujejo svoje orodje -> nekateri postanejo zelo spretni -> **ti izdelujejo kakovostnejše izdelke** -> **TEM DAJO FEVDALCI POSEBEN PRIVILEGIJ OBRTNIKOV (tako se loči obrt od poljedeljstva):**
 - Oprostojo jih dela na polju
 - Naselijo jih v bližini gradov
 - Delajo za fevdalce in kmete, preostanek prodajajo na sejmi
- **Na podeželju se razvija tudi trgovina:**
 - **Podjetni kopujejo blago od drugih obrtnikov in ga prodajajo po deželi** -> **nastanek DOMAČIH TRGOVCEV** – vrinjeni med proizvajalce in potrošnike
 - Blago so prodajali na naslednjih **krajih in priložnostih** (kjer se jim je nudila možnost zaslužka):
 - **Sejmi** – ob praznikih
 - **Ob cerkvah**
 - **Pod gradovi**
 - **Na sotočjih rek**
 - **Na prehodih čez reke**
 - **Na križpotjih**
- S časoma se na krajih kjer je bila živahna trgovina, z dovoljenjem fevdalca izoblikujejo **SREDNJEVEŠKA MESTA**
- DEFINICIJA SREDNJEVEŠKE MESTNE NASELBINE (TRG, MESTO):
 - Je naselbina, ki jo od preostalega okolja ločijo **družbene in ekonomske značilnosti**, katerih nosilci so **tržani ali meščani**;

- KRIŽARSKÉ VOJNE (od leta 1095 do 1291):
- **Vzroki:**
 - **SELDŽUKI osvojijo bagdadski kalifat -> prekinitev trgovine**
 - **Papež želi združitev s pravoslavno cerkvijo**
 - **Vitezi nove zemlje**
 - **Podložniki svobodo in kmetijo**
 - **ITALIJANSKA MESTA pa želijo obnoviti živahno trgovino z Vzhodom**
 -
- **Kje potekajo:**
 - **Na pirenejskem polotoku**
 - **Južna Italija, Sardinija, Korzika (Saraceni)**
 - **Palestina in bližnji Vzhod**
 -
- **Vpliv VZHODA na kulturo, tehniko in ekonomijo EVROPE:**
 - **Nove poljedeljske kulture** (agrumi, sladkorni trs)
 - **Mlin na veter; smodnik; porcelan**
 - **Razvita ladijska tehnika Arabcev (kompas)**
 - **Način orientalske obrti – svilene tkanine, predelava rud**
 - **Arabske številke; papir za pisanje**
 - **Vpliv na evropsko matematiko-geografijo-medicino-kemijo**
 - **Seznanitev z grško filozofijo**
 -
- **Posledice KRIŽARSKIH VOJN na gospodarske, družbene in politične razmere v EVROPI:**
 - **Gospodarski razvoj:**
 - **Vpliva na razvoj mest** in meščanstva v Evropi (**PISA, GENOVA in BENETKE** imajo monopol nad trgovino z Orientom)
 - **Večja uporaba orientalskega blaga vzpodbudi:**
 - *razvoj obrti*
 - *obnovo denarnega gospodarstva*
 - **trgovska premoč iz arabskih in bizantinskih trgovcev preide na ITALIJANSKE TRGOVCE**
 - **napredovanje pomorskega in kopenskega prometa**
 - **bizantinsko cesarstvo uničeno v 4. križarski vojni je le še senca nekdanje moči**
 - **Družbeni razvoj:**
 - **Pod vplivom orientala Evropsko viteštvo uvede:**
 - *nove plemenite običaje,*
 - *zidane gradove*
 - *udobje razkošja v bivanju*
 - **pod vplivom muslimanske kulture se hitreje razvija fevdalna kultura**
 - **Politični razvoj:**
 - **Papež pridobi na moči in oblasti**

- MESTA IN TRGI:
- o **TRGI se razlikujejo od MEST po:**
 - Manjši velikosti
 - Zunanji videz – nimajo obzidja
 - Manj pravic in ugodnosti kot jih imajo mesta
- o Mesto upravlja le z **ozemljem znotraj mestnega obzidja;**
- o V njem živijo **osebno svobodni prebivalci** (od katerih **imajo mestne pravice in svoje pravo le PRAVI MEŠČANI**)
- o **Večina ima okoli 1000 prebivalcev;** izjema BENETKE in FIRENCE v 14. stoletju imajo po 100.000 prebivalcev
- o **prva mesta nastanejo kot posledica TRGOVINE NA DOLGE RAZDALJE** (obale Sredozemskega morja, Italija, Francija)
- o **od 11. stoletja naprej pa nastajajo v notranjosti** posameznih dežel – postanejo SREDIŠČA OBRTI in TRGOVINE – prvo veliko trgovanje se razvije z ORIENTOM
- o prebivalci trgov in mest se preživljajo z **trgovino, obrtjo in denarnimi posli**
- o **uveljavi se tržno gospodarstvo:**
 - meščani in tržani **kupujejo hrano** pri kmetih na sejmih
 - med mesti in podeželjem vlada **DELITEV DELA**
- o pogoj za mestno gospodarstvo so socialne in gospodarske spremembe:
 - mesto pridobi pravice do **tedenskega sejma in tržnega prostora**
 - pojav neplemiškega **svobodnega prebivalstva z lastnim sodstvom – MEŠČANI** (obrniki, trgovci, služabniki, delavci)
- o mesta zaradi **ekonomske dejavnosti** (obrt, trgovina) in **družbenega položaja** (svobodni meščani) tvorijo **OTOKE zunaj zemljiških posestev** in tako vstopajo v fevdalizem kot NOV POJAV
- o fevdalci pospešujejo razvoj mest zaradi:
 - **dohodkov** – za uporabo njihovega zemljišča, gradnjo in od trgovine
 - **preskrbe** – zaradi mest
 - **varnosti** – mesto s svojim obzidjem locirano pod gradom
 - **povečanja vrednosti fevda**
- o Fevdalci podelijo mestom **posebne mestne pravice (mestne privilegije zapisane v mestnem zakoniku=STATUT); te pravice so bile:**
 - **Mestni zrak osvobaja** – *podložnik kateri je zbežal v mesto in ga fevdalec ne zahteva nazaj po letu in dnevu postane osebno svoboden, vendar ne dobi meščanskih pravic*
 - **Pravica do obzidja in obrambe** – *obzidje, stolpi, jarek, straža*
 - **Mestni grb in pečat**
 - **Nekatera mesta kujejo lasten denar**
 - GOSPODARSKE PRAVICE:
 - **Pravica do tedenskih in letnih sejmov** – *na njih obrtniki, domači in tuji trgovci ter okoliški kmetje prodajajo blago*
 - **Pravica do tržnega miru** – *meščanom in udeležencem sejmov zagotavlja varnost in miren potek trgovanja v mestu*
 - **Pravica do obvezne trgovske poti** – *tuji trgovci morajo obvezno skozi mesto -> prodajajo domačim po ugodnejših cenah -> imajo omejeno prodajo na drobno*

- **Skladiščno pravo** – tuji trgovci morajo skladiščiti in nato blago prodati po določeni ceni domačim trgovcem -> od tega mesto dobiva prihodek
 - **Prepoved opravljanja obrti v okolici** – kmetje prodajajo le tiste izdelke ki jih meščani potrebujejo, ne pa tiste ki jih pridelujejo meščani, v krogu 7km okoli mesta nihče ne sme trgovati in opravljati obrti
 - **Pobiranje mitnine** – pri vhodnih vratih vsi prodajalci plačujejo mitnino
 - **Pravica do mestnega sodstva** – najprej odi mestni gospod, nato pa **meščani sami volijo mestno upravo in sodnika ter svetovalce**
- o ZUNANJA PODOBA IN VELIKOST MEST:
- Stisnjeno **med obzidje**:
 - nezmožnost širjenja navzven
 - **nadzidava hiš**
 - **nevarnost požarov**
 - **Središče mesta je trg** – prodajalne, mestna hiša in glavna cerkev
 - **Ozke ulice**
 - **Prtilične lesene hiše** navadnih meščanov
 - **Zidane, bogate hiše** plemenitašev
 - **Nepravilne ulice**
- o ZNAČILNOSTI MESTNE UPRAVE:
- **Mestna uprava se oblikuje postopoma; z mestnimi ustanovnimi listinami** se sprva urejajo pravice meščanov, razmerje do plemstva, kmetov,... -> nastanek mestnih privilegijev -> STATUTI
 - **Sprva MESTNI GOSPODJE** :
 - določajo davke, globe in dajatve,
 - tržne pravice, trgovino...
 - meščani mestnemu gospodu plačujejo letni davek in del mitnine
 - postavljajo svojega MESTNEGA SODNIKA
 - **sčasoma pa mestno vodstvo z**:
 - **ODKUPOM** razišri samoupravo in privilegije
 - **Postopoma dosežejo popolno SAMOUPRAVO**:
 - o **Pridobijo volilno pravico**
 - o **Volijo mesti svet in mestnega sodnika**:
 - *Mestni svet skrbi za finance, nadzor obrti in trgovine, ustanovo šol in sirotišnic*
 - Zaradi socialne diferenciacije **bogati meščani izrazijo željo da bi širšemu krogu meščanov odvzeli vpliv na mestno upravo -> širšo mestno občino zamenja užja občina s svetovi ki sodeluje s sodnikom in upravo**:
 - **Nastane OŽJI (vplivnejši) NOTRANJI SVET** – člani so bogati trgovci
 - **ZUNANJI SVET** – trgovci in premožnejši obrtniki
 - **Mestno samoupravo vodijo PODESTATI, KONZULI in SODNIKI**
- o POLOŽAJ MEŠČANOV IN NJIHOVO ŽIVLJENJE:
- Sloji mestnega prebivastva:

- **PRAVI MEŠČANI** (ti imajo vse meščanske pravice in spadajo pod MESTNO JURISDIKCIJO) – *trgovci, obrtniki, bančniki – delujejo in sodijo pod mestno sodstvo in upravo*
- **PLEMENITI MEŠČANI** (brez mestnih pravic) – *fevdalci, posvetno plemstvo, duhovščina – bivajo znotraj obzidja – NE spadajo pod mestno upravo*
- **MEŠČANI S POSEBNIM STATUSOM IN DOLŽNOSTMI** (nimajo mestnih pravic in NE SPADAJO pod upravo mest) – *Židje – imajo dolžnosti (obramba, razna dela) – so preganjanji zaradi posojanja denarja*
- **OSEBNO SVOBODNI MEŠČANI BREZ MESTNIH PRAVIC** – *služabniki, delavci – nimajo zemlje – živijo od dela pri gospodarjih*
- Življenje v mestih:
 - *Neurejena kanalizacija in ozke ulice (malo zraka) – veliko bolezni -> povprečna starost 35 let -> slaba higiena*
 - *Lesene hiše -> požari*
 - *Ni mestne razsvetljave; mestni čuvaj ponoči; vstop le podnevi*
 - *Trajanje dneva meščanov od 4.-6. ure do 19.-21. ure*
 - *Zajtrk, kosilo, večerja – meso za praznike*
 - *Sloj meščana razviden iz oblačila*
 - *Meščansko življenje določuje in vodi vera*
 - *Meščani kot nositelji kulture*
- **VPLIV MEST NA SREDNJEVEŠKO DRUŽBO:**
 - **Razvoj mest in blagovno denarnega gospodarstva omogoči povezavo fevdalnih pokrajin v CELOTO zaradi (poslediči razvoj):**
 - **VLADARJEVI UKREPI:**
 - podpre zahteve mest
 - zavaruje jih pred mestim gospodom
 - podeljuje mestom privilegije
 - **UKREPI MEST V KORIST VLADARJA:**
 - Podpirajo vladarja z denarjem in tehničnimi sredstvi
 - **Posledično VLADAR pridobi na moči:**
 - **Postane vrhovni zakonodajalec, varuhi reda in miru v družbi**
 - **Z davki od mest in Cerkev vzdržuje NAJEMNIŠKO VOJSKO**
 - **Pokori si nepokorne fevdalce -> ZDRUŽIJO DRŽAVO:**
 - Pomaga si z **uradniškim aparatom – nastanek enotnega državnega prava**, ki nadomesti lokalne zakone
 - Čeprav se opira na ZAKONIK se čedalje bolj posvetuje z fevdalci, duhovščino on predstavniki mest -> tako se postopoma izoblikujejo DRŽAVNI STANOVI oz PARLAMENTI
 - **V Evropi si meščani priborijo samoupravo na 2 načina:**
 - **Z naslonitvijo na vladarja**
 - Ali pa z **medsebojnim povezovanjem** napram fevdalcem

- **Razvoj mest v različnih državah:**
 - **ITALIJA:**
 - **Vodilna so severnoitalijanska mesta** kjer se meščani združujejo v skupnosti KOMUNE – prvi boji za samoupravo **v severnoitalijanskih škofijskih mestih (izkoristijo spor med cesarjem in papežem) -> nastanek neodvisnih mestnih republik:**
 - **PIZA** – do 13. stoletja obsega Korziko in Sardinijo in je vodilna v trgovini
 - **GENOVA** – v 13. stoletju osvoji Korziko in trgovsko premoč v sredozelju
 - **BENETKE** – konec 14. stoletja preidejo na oblast s porazom GENOVE
 - **Plemstvo iz okolice mest in bogati meščani se zlijejo v PATRICIAT ki s pomočjo svetov upravlja mestno državo**
 - **FRANCIJA:**
 - **Tu se mesta povežejo s kraljem;** l. 1302 se v Notre Damu prvič zberejo DRŽAVNI STANOVI (fevdalci, duhovščina in meščanstvo)
 - **ANGLIJA:**
 - **Povezava mest s fevdalci proti kralju**
 - **NEMČIJA:**
 - Zaradi šibkega cesarja so prepuščena samim sebi zato se združujejo v MESNE ZVEZE, ki so si:
 - Prisegle zvestobo
 - Obljubile pomoč
 - Varovanje miru
 - Nastanejo:
 - ZVEZE MESTV PORENJU
 - ŠVABSKE ZVEZE
 - Najmočnejša ZVEZA SEVERNONEMŠKIH MEST HANSA
- **Mesta so zaradi meščanov in trgovine ter obrti pogoj za nastanek MEŠČANSKE KAPITALISTIČNE DRUŽBE, ki je v končni fazi pokončala FEVDALIZEM**
 - GOSPODARSTVO SREDNJEVEŠKIH MEST:
- **Mesta postanejo OBRTNA IN TRGOVSKA SREDIŠČA srednjega veka**
- **Nastanek in vpliv CEHOV** (obrtniki iste stroke) s svojimi pravili:
 - **Cehovska piramida** – mojstri->pomočniki->vajenci
 - **Teža, mera, oblika, kakovost in ceno izdelkov**
 - **Prepoved samostojnega mojstrovanja**
 - **Prepoved konkurence**

- **Določeno število mojstrov, pomočnikov in vajencev v posameznem cehu**
 - **Funkcije CEHOV:**
 - o *Nabava surovin in odgovornost za prodajo*
 - o *Enakost med mojstri (ena delavnica, enako vajencev)*
 - o *Skrbijo za vdove in sirote članov ceha*
 - o *Nadzor nad običaji in vedenjem*
 - o *Borba proti neprimernemu razkošju*
 - o *Sodelujejo pri obrambi mest*
 - **Vajeniška doba traja 7 let, ročna izdelava izdelka od začetka do konca**
 - Sprva imajo **cehi pozitivno vlogo (ščitijo obrtnike)** kasneje pa **zavirajo gospodarski razvoj:**
 - **toga pravila** – neglede na povpraševanje omejujejo proizvodno in ne dovoljujejo izboljšav
 - **zaprtost cehov** za nove člane
 - **konflikt med mojstri in pomočniki** ter vajenci (nizke mezde, majhne možnosti napredovanja)
- o **ORGANIZACIJA SREDNJEVEŠKE TRGOVINE:**
- **Srednjeveško trgovanje na dolge razdalje** (*kupujejo daleč na veliko in poceni – prodajajo doma na drobno in drago= veliki zaslužki*) **je tvegano in naporno zaradi:**
 - **Počasno prenašanje blaga** zaradi slabih cest in živali
 - **Napadi razbojnikov in roparjev – oblika varovanja so TRGOVSKE KARAVANE** (več trgovcev + oboroženo spremstvo) -> v nemških območjih se imenujejo **GILDE; stalne-večje-politične osmisljene pa se imenujejo HANSE**
 - **Materialne izgube** – *blago ki pade na tla zaradi nezgode postane last fevdalca*
 - **Točno določene poti** ->**Dajatve fevdalcem** (mitnine, cetnine, brodnine, mostnine, carine)
 - **Zaradi skupnih koristi se trgovci združujejo:**
 - **Sporazumejo se o cenah in kakovosti**
 - **Delijo dobiček po vloženi deležih**
 - Za čas **križarskih vojn veliko trgovcev obogati** in postanejo pomembni meščani; prav tako pa se obogatijo mesta ter pridobijo močan politični vpliv in **OBLAST** v mestih-**glej mestne pravice!** (FLANDRIJSKA, HANZEATSKA MESTA)
 - **Shajališča trgovcev in obrtnikov so SEJMI:**
 - **Tedenski sejmi** – *preskrba mestnih prebivalcev z živili in drugim blagom*
 - **Letni sejmi** – *prihod tujih trgovcev, blago iz daljnih dežel*
 - **Trgovina na dolge razdalje vpliva na nastanek dveh večjih trgovskih območij:**
 - **SREDOZEMSKO TRGOVSKO OBMOČJE:**
 - o **velika mesta ITALIJE, FRANCIJE in FLANDRIJE uvažajo:**

- *svilo, bombaž, razkošne izdelke, riž iz BLJIŽNEGA VZHODA*
- *začimbe iz Indije, Kitajske in Arabije*
- SEVERNO TRGOVSKO OBMOČJE:
 - o **območja ob Baltiškem in Severnem morju** – sprva trgovino vodijo **SKANDINAVSKE DEŽELE**, nato **zveza sevrnonemških mest-HANS** z centrom v **LUBECKU** trgujejo in uvažajo:
 - iz PRUSIJE **žito**
 - iz RUSIJE in POLJSKE **krzno, vosek, med, loj**
 - iz SKANDINAVSKIH DEŽEL **les, smolo, suhe ribe**
 - iz ANGLIJE **volno**
 - Obe **trgovski območji povezujejo številne kopne in vodne poti:**
 - Reke **REN** in **DONAVA**
 - Alpski prelazi **BRENNER, SV. BERNARD,...**
 - **Po križarskih vojnah in zaradi nastanka mongolske veldržave** (sega od Črnega morja do Kitajske):
 - se poveča **varnost in red**
 - posledično **povečan obseg trgovanja z Azijo in Kitajsko:**
 - o (Marco Polo) – **SVILNA POT** – svila, bombaž, porcelan, čaj
 - **po razpadu mongolskega cesarstva v 14. st.** preide v veljavo **DIŠAVNA POT** (ker se promet po svilni ustavi):
 - dišave in začimbe – **INDIJA, CEJLON, MOLUKI** – prevladujejo indijski in arabski trgovci – pot blaga preko **ALEKSANDRIJE** v **BENETKE**
- o **DENAR IN DENARNO POSLOVANJE:**
 - **Ker na vzhodu ne potrebujejo evropskega blaga** evropejci plačujejo blago v **ZLATU** -> posledično se v Evropi začne **pojavljati denar**
 - **S krepitvijo mest pridobiva na pomenu tudi DENARNO GOSPODARSTVO**
 - **Zlato** se uvažava z območja **NIGRA** v **Afriki**
 - **Merilo za bogatsvo** postane namesto zemlje **DENAR IN BLAGO**
 - Začne se **proizvodnja blaga za trg, kjer je prodan za denar= BLAGOVNO DENARNO GOSPODARSTVO**
 - **Kovanje denarja:**
 - Pravico do kovanja **imajo fevdalni knezi, cerkvene ustanove in nekatera mesta** -> pestrost denarja; možnost golufanja pri materjalu in ponarejanju
 - **Ker je v 13. stoletju zaradi zlorab odvzeta FEVDALCEM pravica do kovanja se pojavi MENJAVA DENARJA:**
 - **Denar menjujejo na klopi=BANCO**
 - **Postavljen temelj za razvoj bank**
 - **Največji bankirji v ITALIJI in Lombardi**
 - **Pojav MENICE** v plačilnem prometu, **HRANILNIH VLOG** in **POSOJANJA** denarja (visoke obresti zaradi tveganja) – **ŽIDI**
- o **ZAČETKI ZGODNJEKAPITALISTIČNE PROIZVODNJE:**

- **V 14 in 15 stoletju Italija doživi razcvet** v gospodarskem in političnem razvoju, zaradi:
 - **Trgovine pod njenim okriljem**
 - **Izdelkov velikega slovesa italijanske obrti (beneška svila)**
 - **Razvoj trgovskih in bančnih poslov – pojav pisarn, trgovskih knjig, knjigovodstva**
- Ker CEHOVSTVO ne zadostuje povpraševanju **trgovci SAMI USTANAVLJAJO** organizirane blagovne proizvodne v obliki **ZALOŽNIŠTVA in MANUFAKTUR** za katere pa je potrebno:
 - Ustrezno **veliko denarja** oz KAPITALA
 - **Osebno svobodni delavci** brez lastnih proizvodnih zmožnosti
 - **Veliko tržišče**
- **ZALOŽNIŠTVO:**
 - Bogati trgovci **zalagajo obrtnike na podeželju z surovinami in orodjem**, ti pa jim po **naprej določeni ceni** (nizka) prodajo končni PROIZVOD
 - Najprej se razvije v **tekstilni industriji, kasneje v rudarstvu in fužinarstvu**
 - **Pomembna je lokacija delavnice in pa bližina surovin**
 - **Drobni proizvajalci s časoma postanejo MEZDNI DELAVCI (plačilo plača)**
- **MANUFAKTURE (manus=roka; facere=delati):**
 - Delavnice množične proizvodnje nastanejo **zaradi zamudnega zbiranja in različnih kakovosti**
 - **S početka kvalificirani delavci izdelajo izdelek od začetka do konca**, nato pa pride do sprememb:
 - Nastane **notranja delitev dela** – *proizvodnja izdelka razdeljena na vrsto manjših delovnih operacij, ki so bile hitro priučljive:*
 - *Uveljavitev nekvalificirane delovne sile*
 - *Obrtniki postanejo nepotrebni*
 - *Veliko nekvalificirane delovne sile -> manjše mezde-> večji dobiček*
 - *Zaradi preprostosti gibov so delovci postali UČINKOVITEJŠI*
 - **Posledice manufakturne proizvodnje:**
 - **Blago ima boljšo in stalno kakovost**
 - **Cenejša proizvodnja**
 - **Želja po dobičku izpodrine cehovsko filozofijo (kolko rabimo)**
 - **Razvoj KONKURENČNEGA BOJA med proizvajalci**
 - **Potreba po stalni modernizaciji**
 - **Nastanek KAPITALISTOV (bogastvo v podjetju in blagu)**
 - **Povečanje trgovine -> boljša skrb za ceste in mostove**
 - **Sprožitev procesa povezovanja dežel**

SREDNJEVEŠKO PODEŽELJE

- ŠIRJENJE ŽIVLJENSKEGA PROSTORA IN POSLEDICE AGRARNE KOLONIZACIJE
- **Definicija KOLONIZACIJE** -> **je naseljevanje ljudi na prazna ali pa že poseljena območja, kar vpliva na naselitveno in kulturno podobo naseljene pokrajine**
- **Poznamo:**
 - **NOTRANJO KOLONIZACIJO** – *prazno ali redko poseljeno ozemlje naselijo ljudje iz bližnje ali daljne okolice* – **uporablja se LASTEN PRIRAST PREBIVALSTVA** – ločeno od ostalih naselij nastanejo **NOVE VASI in MESTA**
 - **ZUNANJO KOLONIZACIJO** – *poseljevanje tujega ozemlja z naselitvijo tujih prebivalcev s svojim načinom življenja* – *ogroženo domače prebivalstvo (potujčevanje, pokristjanjevanje,...)*
 - **SAMORASLA KOLONIZACIJA** – *takrat ko poteka naseljevanje spontano, nenačrtovano in brez zunanjih vplivov*
 - **NAČRTOVANA KOLONIZACIJA** – *ponavadi jo izvajajo zemljiški gospodje* – **načrtno ustanovljanje vasi, mest in obdelovalnih površin** – večji dobiček
- **VZROKI za srednjeveško kolonizacijo** so:
 - Prevelika rast prebivalstva
 - **Slabo poseljena in malo donosna fevdalna gospodstva**
 - Veliko povečanje **povpraševanja po hrani** (mesta)
 - Veliko **neobdelane zemlje** (gozdovi, grmičevja)
- **MOŽNOSTI za pridobitev nove zemlje:**
 - **Krčenje gozdov**
 - Obdelava grmičastih in pustih pokrajin
 - **Izsuševanje močvirij** (dolina Pada, Toskana, Flandrija)
 - Naselitev v **višjeležeče predele**
 - Pridobivanje **zemlje iz morja** - Nizozemska
- **Fevdalci privabljajo kmete** na nenaseljena območja z:
 - Manjšimi davki in tlako
 - Ugodnejšimi pogoji zakupa
- **Posledice kolonizacije**
 - **Uporaba pluga; železno orodje, kosa, vodni mlin, konjska vprega**-> **podolgovate njive**
 - Nastanek **USTALJENIH NJIV**
 - **KROŽENJE KULTUR** (Kolobarjenje):
 - **Pojav NATRILETNEGA KOLOBARJENJA** (zemlja cele vasi je razdeljena na tri dele):
 - **OZIMINA** – pšenica, rž
 - **JARINA** – ječmen, oves
 - Pašnik v **PRAHI** – pasenje živine, počitek zemlji
 - **Razdelitev na CELKE** – zemljišče okrog domačije v sklenjenem kosu
 - Nastanek **hubne ureditve** (HUBA=GRUNT=KMETIJA)
 - **Intenzivnejša obdelava polj** -> **več hrane** -> **več prebivalstva**
 - Nastanek vasi, naselj in mest

- POLITIČNE IN ETNIČNE SPREMEMBE V EVROPI
- Hkrati z zunanjo kolonizacijo se v Evropi premika tudi DRŽAVNA, JEZIKOVNA in ETNIČNA meja skozi proces kolonizacije v številnih deželah:
 - NEMŠKA VZHODNA KOLONIZACIJA:
 - Sprva **vojaško in osvajalno** gibanje se sprevže v **množično selitev nemških fevdalcev, trgovcev in kmetov**
 - Z mečem in sekiro **osvajajo ozemlja vzhodno od Labe**
 - **Med Labo in Odro v 12. stoletju iztrebijo in germanizirajo** tamkajšnje **Zahodne Slované (Varange, Bodriče, Lužiške Srbe) in Slované na POMORJANSKEM**
 - **Osvajajo tudi dežele na obalah Baltika** – na tem območju je ustanovljen **LUBECK** leta 1143 in tu nastajajo severnonemška mesta ki se kasneje povežejo v **HANSO**
 - **Zaradi trgovine z Rusijo ustanovijo RIGO – nemški viteški red menihov MEČENOSCEV osvaja LITVO, LETONSKO in LATVIJO**
 - **Ker SLOVANSKI VOJVODE prosijo za pomoč NEMCE** za **obrambo pred PRUSI** leta 1226, **NEMCI** po iztrebljenju Prusov deželo kolonizirajo in **ustanovijo Državo Nemškega viteškega reda**, ki ogroža Slované
 - **Širjenje nemških viteških rodov:**
 - V **RUSIJO** ustavi Aleksander Nevski leta 1242 pri **ČUDSKEM JEZERU**
 - **NA POLJSKO** pa jih ustavi združena poljsko-litavska vojska v bitki pri **GRUNWALDU** in **TANNENBERGU** leta 1410
 - **POLJAKI** z mirom v **TOLUNU** leta 1466 **ozemlje Nemškega viteškega reda kot POLJSKI FEVD omejuje na poznejšo vzhodno PRUSIJO**
 - Na osvojenih ozemljih:
 - **Naselijo domače koloniste**
 - **Pokristjanijo in germanizirajo domačine**
 - **Domačine spremenijo v tlačane**
 - **NEMŠKA KOLONIZACIJA NA SLOVENSKEM:**
 - **Konec 8. stoletja Franki uničijo OBRE** -> za naselitev se odpre **območje VZHODNE KRAJINE in PANONSKA NIŽINA** -> naselitev **KARANTANSKIH in GERMANSKIH kolonistov**
 - **Nižinska območja se kolonizirajo z slovenskim prebivalstvom**
 - **Koroška, Vzhodna Krajina in Štajerska** pa se kolonizirajo z **Nemci** ki kasneje germanizirajo tamkajšnje slovensko prebivalstvo
 - **Kjer se Nemci naselijo v kotline in nižine v SLOVENSKEM OZEMLJU** ostanejo le **JEZIKOVNI OTOKI**, katere so kasneje **SLOVENIZIRALI (DRAVSKO in SORŠKO POLJE, KOČEVJE, dolina BAČE)**
 - **IBERSKI POLOTOK:**

- **Od 11. do 15. stoletja majhna španska kraljestva osvajajo do tedaj muslimanski Pirenejski polotok=REKONKVISTA**
- Tako nastanejo Portugalska, Kastilija na sredini in na vzhodu Aragon
- Leta 1479 se združita Kastilija in Aragon v ŠPANIJO
- **POSLEDICE:**
 - **Opustošenje in beg muslimanov**
 - **Selitve iz severa**
- **DELOVANJE FEVDALIZMA IN ŽIVLJENJE KMETA**
- Ker je prebivalstvo **zelo slojevito** ima kmečko prebivalstvo **različne statuse** – **glede na IZVOR podložnikov** ločimo:
 - **Kmete tlačane**
 - **SVOBODINE** – prosti tlake na pridvornem zemljišču, večje nekatere druge obveznosti
 - **Hlapci in dekle** – na najnižji stopnji družbene lestvice; delajo na pridvornem posestvu; za plačilo pa imajo HRANO
- Uveljavi se **FRANKOVSKI TIP FEVDALIZMA** katerega osnova je **FEVD** ki je **organiziran** takole:
 - **Pridvorno gospodarstvo** – zemljo obdelujejo hlapci in deklet; večja dela kmetje tlačani- setev, žetev, mlačev (TLAKA)
 - **Večji del zemlje fevdalec razdeli na kmetije ali HUBE** – kmetije ki omogočijo kmetu preživetje in presežek v obliki davka in dajatev fevdalcu
 - **Neobdelan kos posestva** – v obliki gozdov, močvirja, pašnika – del tega vas proti plačilu izkorišča za **SRENJSKO ZEMLJIŠČE**
- **Z načrtno kolonizacijo se položaj spremeni:**
 - Fevdalec deli zemljo po donosu
 - Koloni dobijo enakovredne kmetije, imajo ugodnejši položaj kot tlačani
 - Ker je donosnejše obdelovanje kmetij kot PRIDVORNE ZEMLJE, le-to spremenijo v **KMETIJE:**
 - **Poveča se dobiček fevdalca**
 - **Razbremeni kmete TLAKE**
 - Prihod kolonistov prinese ugodnosti tudi za domače prebivalce:
 - Ker se dajatve plačujejo po **VELIKOSTI** in **KAKOVOSTI** zemljišč -> **izginejo nekdanje raličke med podložniki**
- **S spremembo naturalnih dajatev in tlake v DENARNE DAJATVE se izoblikuje ENOTEN PODLOŽNIŠKI STAN KI JE PRIVEZAN NA ZEMLJO**
- Glede na **zakupno pravo** imajo kmetje kmetije v:
 - **ZAČASNEM ZAKUPU** – boljše za fevdalca->
 - **izreden dohodek->**
 - **POSMRTNINE in PRIMŠČINA** (v primeru posestnih sprememb; 15% vrednosti kmetije)
 - **mogoč ponoven prevzem kmetije in pridružitve k pridvornemu posestvu**
 - **DEDNEM ZAKUPU** – kmet si ga zagotovi s plačilom **PRIMŠČINE**, ter tako tudi **dedno pravico do kmetij** -> bolj kakovostno pridelovanje (ker so na svoji zemlji)
- **Letne dajatve in drugi prispevki so zapisani v zemljiški knjigi=URBARJU:**
 - **Knjigo vodi pisar**

- o *Vsebuje popis posesti in obveznosti kmetov do fevdalca*
- o *Skrbi za dober pregled nad dohodki*
- **PRAVNA NAPOTILA** – v njih so zajete **dolžnosti VAŠČANOV** ter tudi **pravice**, zlasti glede **izkoriščanja srenjske zemlje**
- **V obdobju RAZVITEGA FEVDALIZMA imajo kmetje nasledne DAJATVE:**
 - o **DAJATVE V PRIDELKIH:**
 - **VELIKA PRAVDA-ČINŽ** – letna oddaja mernikov žita ali kolobarjev sira
 - **MALE PRAVDE** – maslo, olje, svinje, ovce, perutnina, jajca, vino
 - **!Vsako leto so določeni dnevi ko kmet to prinese na DVOR!**
 - **DAJATVE (ODŠKODNINA)** – za zemljišča ki ne pripadajo kmetiji; za pašo živine na srenjski zemlji; za sečno drv
 - o **TLAKA** (podložnikova delovna obveznost):
 - **IZMERJENA TLAKA** – določena za vsako kmetijo za poljska dela na pridvorni zemlji fevdalca
 - **NEIZMERJENA TLAKA** – naključna, prepuščena fevdalčevim potrebam in volji
 - o **DAJATVE POVEZANE Z JAVNO UPRAVO:**
 - **Ker imajo fevdalci tudi funkcijo sodnikov in uradnikov jim morajo kmetje plačevati SODNO TAKSO in DAVEK ZA DEŽELNO UPRAVO**
 - o **DESETINA:**
 - **Dajatev namenjena CERKVI, 1/10 pridelka in živine**
 - o **!POSMRTNINA** – po očetovi smrti si mora pravico do kmetije sin znova pridobiti – fevdalcu odda najboljšo kravo ali plačilo
- **KMEČKO ŽIVLJENJE:**
 - o *Živijo skromno: skromna prehrana, oblačila in domovi*
 - o *Čez zimo pobijejo živali in posušijo seno – ker nimajo dovolj krme – ne poznajo hlevske živinoreje*
 - o **Kmečka miselnost in kultura** se razvijata pod pokroviteljstvom CERKVE
- **ŽIVLJENJE FEVDALCEV:**
 - o **Od 11. stoletja dalje gradijo GRADOVE:**
 - *Na težko dostopnih predelih*
 - *Gričih*
 - *Pomembnejših poteh*
 - *Zaradi obrambe in preglednosti nad zemljišči*
 - **FUNKCIJE GRADOV:**
 - *Bivališčeupravno središče*
 - *Sodno središče*
 - *Gospodarsko središče*
 - o **FEVDALNO PLEMSTVO** goji enoten viteški tip fevdalnega življenja:
 - *Lov*
 - *Gospodarstvo*
 - *Bojevanje*
 - *Turnirji*
 - *Viteštvo – paž-oproda-vitez; naučili so se primernega vedenja in veščin z orožjem*

- o **UPRAVNA UREDITEV FEVDŃOV:**
 - **Večje zemljiške posesti** so razdeljene na **URADE** katere vodi **OSKRBNIK** – za delo prejema določen delež
 - **VAŠKI ŽUPANI** - Sloveniji skupaj z **OSKRBNIKI** skrbijo za davke in dajatve – prejemajo nadomestilo za opravljanje funkcije
 - **GRAJSKI PISAR**
 - **VALPTI** (nadzorujejo podložnike pri tlaki) in **BIRIČI** (izterjevalci)
 - **SODINI** – nižji uradniki v sodstvu
- o **Z URBARJI se poveča preglednost obsežnih fevdov:**
 - V **12. stoletju** so v njih zapisane le skupne dajatve za posamezne vasi
 - V **začetku 13. stoletja** pa popišejo **VSAKO VAS Z VSEMI KMETIJAMI** in dajatvami; tako **fevdalci postopoma postanejo:**
 - **Celota v notranji upravi** posestva in v **sodni organizaciji**
 - **V razmerju do deželne uprave**
 - **Posredniki** med podložnikom in višjimi upravnimi organi
 - **PATRIMONIALNI sodniki podložnikom:**
 - o **Sodi podložnikom v sporih in zločinih na njegovem posestvu**
 - o **Izreka sodne globe**
 - o **Gre se policijo**
- o **NEENOTNO PLEMSTVO:**
 - **CERKVENO plemstvo**
 - **POSVETNO PLEMSTVO:**
 - **Visoko plemstvo (na čelu deželni knez)**
 - **Nižje plemstvo(mali vazali):**
 - o **Ministeriali (pri nas)**
 - o **Vitezi**
 - **Zaradi oblikovanja državnih stanov se nižje plemstvo pravno izenači z višjim**
 - **Plemstvo postopoma pridobiva pravice:**
 - **Deželne privilegije** – nižjemu plemstvu sodijo deželna sodišča+lahko svobodno razpolaga s svojim ozemljem
 - **Vsdržavne pogodbe** – **MAGNA CARTA LIBERTATUM** Anglija
- o **Ker se vladarji zatekajo k stanovom začnejo sklicevati DRŽAVNE STANOVE ali PARLAMENT:**
 - **S tem se pomen STANOV POVEČA:**
 - **Dobijo moč pri omejevanju vladarja**
 - **DELITEV DRŽAVNIH STANOV:**
 - **1. STAN – cerkveni dostojanstveniki**
 - **2. STAN – posvetno plemstvo**
 - **3. STAN – meščani**
- **DUHOVŠČINA:**
 - o **Kršćanstvo kot svetovni nazor fevdalcev:**
 - **Zato so cerkvi podeljene VELIKE POSESTI -> škofje postanejo VELIKI CERKVENI FEVDALCI**

- o **SAMOSTANI:**
 - **Razvijajo filozofijo**
 - **Postanejo kulturna središča:**
 - **Pisanje knjig; pridige; pojejo**
- o **Kršćanstvo ima MONOPOL nad mišljenjem ljudi – filozofija preide v službo teologije -> izoblikovanje srednjeveške FILOZOFIJE SHOLASTIKE:**
 - **Ta se trudi pojasniti pojave, povezane z odnosom Boga do človeka**
- o **V 13. stoletju zaradi boja proti heretikom nastanejo novi REDOVI:**
 - **FRANČIŠKANI**
 - **AVGUŠTINCI**
 - **DOMINIKANCI**
- **GOSPODARSKI PRELOM KONEC 14. STOLETJA**
- **Pojav KUGE=ČRNA SMRT -> preveliko prebivalcev, slaba higijena:**
 - o **Velika KUGA od 1347 do 1349 umre TRETINA EVROPEJCEV**
 - o **Neposredna posledica kuge je NAZADOVANJE NEMŠKE KOLONIZACIJE NA VZHODU in večje preseljevanje Židov na VZHOD (doma jih obtožijo zastrupljanja vodnjakov)**
 - o **Ker zaradi kuge povpraševanje po ŽITU pade to izgubi ceno hkrati pa se večajo mezde poljskih delavcev -> pojav KMEČKIH uporov -> kmalu se VERSKE ZAHTEVE povežejo z DRUŽBENIMI**
- **Prenaseljenost, slabe letine, lakota, epidemije**
- **V tem obdobju je GOSPODARSKA ZAREZA MED SREDNJIM IN NOVIM VEKOM:**
 - o **Poglavitni vir bogatstva je obrt in trgovina z denarjem**
 - o **V politiki pridobijo moč obrtniki**
 - o **Začne se doba cehovskih nemirov**
 - o **Gospodarski razvoj politično okrepi mesta -> odposlanci mest se redno udeležujejo zasedanj državnega zbora**
 - o **Izoblikuje se enoten podložniški razred -> povezava in skupni UPORI**
 - o **Sprememba naturalnih dajatev v DENARNE**

